

Männinahkist näed ainult siis, kui oskad vaadata

Erast Parmasto

Mitte ainult taimedel kasvavaid parasitseeni, vaid ka paljusid surnud puitu asustavaid liike iseloomustab kitsas spetsialiseerumine. Eoslavaseente hulka kuuluvat männinahkist (*Peniophora pini*) on leitud ainult mändide hiljuti surnud peenematelt okstelt, mille koor on veel hele ja kestendav. Alles hiljuti peeti teda paljudes Euroopa maades küllaltki haruldaseks. Siis leiti, et männinahkis on peaaegu kõikjal üsna arvukas, kuid kasvab seal, kuhu seeneteadlased pole harjunud vaatama – nimelt männivõras, sageli kahe-kolmekümne meetri kõrgusel maapinnast. Muidugi pole seene leidmiseks vaja nii kõrgele ronida, piisab, kui uurida äsja langetatud puid raieplatsil.

Tähelepanelikul vaatlemisel võib seent Eestis sageli ka madalamal näha, eriti luite- ja rabamännikutes. Viljakelhad on tal väga õhukesed, kuivanult roosakas- või violetjashallid, sageli pisut mügarliku pinnaga, kõvad ja haprad, nende läbimõõt on 0,5–1,5 cm. Kuiva ilmaga näivad nad elutuina, ja seda nad peaaegu ongi.

Juba mõõdukagi vihma järel muutub viljakelha tumevioletseks või mustjassiniseks ning paksemaks: seeneniitide seinad punduvad ja hoiavad seent hulk tunde niiskena. Mikroskoopilised, tihedalt üksteise kõrval asetsevad

ja nii kogu seene pinda katvad eoskanad (basiidid) moodustavad siis igaüks neli viinerikujulist kuni kümne mikromeetri pikkust eost, mis levivad tuulega. Põhjalik ärakuivamine ja niiske ilma puhul taaselumine kordub aasta jooksul kümneil ja kümneil puhkedel. Selliseid väga kuivades kasvukohades edukalt hakkama saavaid seeni nimetatakse aerobiontideks. Ainuüksi nahkiste (*Peniophora*) perekonnas on neid Eestis leitud üle tosina. Kõrgete puude latvades suudab kasvada aga ainult männinahkis.

Peaaegu igal aastaajal võime selle seenega teha lihtsa eksperimendi. Kogume mõne viljakelhadega oksakese ja asetame toas pooleks tunniks leigesse vette. Pärast tahenemist (kui viljakelhadel ja oksal pole enam veepiisku) paneme oksa, seen allpool, sobivalt väiksesse plastikkotti musta paberi tükkile (paremini sobib fotopaberi musta pakendipaberi läiketu pool). Asetame oma vihmajärgset olukorda imiteeriva eksperimendi objekti suhteliselt jahe damasse kohta (näiteks akna alla põrandale). Nelja-viie tunni pärast, hiljemalt aga järgmisel hommikul näeme paberile langenud selgesti märgatavat roosakasvalget eostekirmit. Sellist lihtsat meetodit kasutavad ka seeneteadlased, et saada puhast proovi eoste suuruse statistiliseks mõotmi-

Foto: SEPPO-HEIKKI SALONEN

seks ja seene külvamiseks katseklaasis erisöötmel kasvatatavasse puhaskultuuri.

Punakas maatäht

Leili Järva

Iseloomuliku kujuga maatähed äratavad sügisese metsas nii mükoloogide kui ka tavaliste seeneliste tähelepanu. Olugi et nad ei ole söödavad, korjatakse neid tihti kaasa selleks, et sugulastele-sõpradele näidata, kui ilusaid asju võib seenemetsast leida. Ühe niisuguse suure roosa maatähe tõi mõõdnud sügisel toimetusse seenehuviline Põlva lähistelt. See punakaks maatäheks osutunud liik on oma kuni 15 cm läbimõõduga meie suuremaid ja silmator-kavamaid maatähti. Noorena on ta üleni roosa, vananedes aga muutub pruunikaks ning tema eksoperiidi tekivad sügavad ristpraod.

Maatähtede viljakelha on üsna keerulise ehitusega. Õige noored seened on kera- või sibulakujulised, siis aga lõheneb viljakelha valmides tema välimine kest – eksoperiidi.

Eksoperiidi teravatipulised hõlmad keerduvad allapoole ja moodustavad seeneperekonnale nime andnud tähelikulise aluse, mille keskel asub istuv või lühikesel jalal kilejas või paberjas ümmargune endoperiidi. Endoperiidi tipus on iseloomulik suue, mille ehitus on oluline liikide täpsemaks määramiseks. Kui vajutada endoperiidile, väljub suudmest cosepilveke nii nagu murumunadelgi. Maatähed ja murumunad ongi omavahel lähedased sugulased, kuuludes samasse murumunalaadsete seltsi.

Eestis kasvab 11 liiki maatähti. Mitmed neist on üsna haruldased ja 8 liiki, nende hulgas ka punakas maatäht lähevad kirja "Eesti punasesse raamatusse", mida praegu koostatakse.

Haruldasematele liikidele võib ka esteetilisest eesmärgist korjamine saada ohtlikuks, sest nii võtame seenelt võimaluse oma elupaigas järglasi anda. Parem on neid siiski nautida metsas ja endale mälestuseks pildistada kui kaasa korjata. Kui seda teete ja toimetusele uusi maatähtede pilte saadate, teeme lähemalt juttu teistestki liikidest.

Autori foto

